

Д. О. Шрамко,

Сумський державний педагогічний університет ім. А.С.Макаренка, м. Суми

КОМПОЗИЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКИХ КАЗОК ПРО ТВАРИН

«Звірний епос» складає характерний цикл у казковому епосі Німеччини, адже саме в ньому знаходить своє широке відображення життя людини, різноманіття людських почуттів, емоцій і характерів. Казкові тексти є вербальними повідомленнями, які передають предметно-логічну, естетичну, образну, емоційну та оцінну інформацію, яка складає єдине ціле. У статті поданий матеріал про композиційні особливості німецьких казок про тварин, що є невід'ємною частиною у дослідженні лінгвокультурних особливостей німецьких казок про тварин.

Ключові слова: казка, композиційні особливості, зооморфний компонент.

КОМПОЗИЦИОННЫЕ ОСОБЕННОСТИ НЕМЕЦКИХ СКАЗОК О ЖИВОТНЫХ

«Звериний епос» составляет характерный цикл в сказочном эпосе Германии, ведь именно в нем находит свое широкое отражение жизнь человека, то есть широкое многообразие человеческих чувств, эмоций и характеров. Сказочные тексты являются вербальными сообщениями, которые передают предметно-логическую, эстетическую, образную, эмоциональную и оценочную информацию, которая составляет единое целое. В статье представлен материал о композиционных особенностях немецких сказок о животных, что является неотъемлемой частью в исследовании лингвокультурных особенностей немецких сказок о животных.

Ключевые слова: сказка, композиционные особенности, зооморфный компонент.

COMPOSITE FEATURES OF GERMAN FAIRY TALES ABOUT ANIMALS

The article deals with composite features of German fairy tales about animals. The fairy tale is epic magical-fantastical, allegorical and social character with a peculiar system of artistic means which are subordinated to the glorification positive, satirical exposure of the negative images, often grotesque image of their interaction. «Beast epic» is a typical cycle in a German fabulous epic because it finds its wide reflection of a person's life, with its passions, greed, deceit, stupidity and cunning and at the same time with friendship, love, loyalty, gratitude, then there is a wide diversity of human emotions and characters. The discourse of the fairy tale conveys conceptual information and expresses the values of a particular ethnic community. The fairy tale of the animals is considered as an independent genre, characterized by such features as pronounced start, the reliance on folklore, the presence of an image of the author and some others. Various genres of fairy tales of animals have the target audience. The fairy tale of the animals passed from retelling folk tales to refined literary short stories and fantastic fairy plays. The article presents the material of composition peculiarities of the German fairy tales about animals, which is an integral part in the study about their linguistic and cultural characteristics.

Keywords: fairy tale, composition features, zoomorphic component.

Постановка проблеми. Казки про тварин – це в історичному плані найдавніший пласт народного казкового епосу. Казки про тварин – це ті казки, в яких основним суб'єктом чи об'єктом розповіді є тварини. За таким принципом казки про тварин можуть відрізнитись від інших, наприклад від тих, де тварини грають лише допоміжну роль і не є героями розповіді. Німецький фольклор представлений великою кількістю зооморфних казок, тому вивчення композиційних особливостей казок про тварин є невід'ємною частиною дослідження тваринного казкового епосу Німеччини. Вважаємо, що наше дослідження допоможе більш ґрунтовно дослідити композиційні особливості німецьких казок про тварин, тому нашу статтю присвячено саме цьому питанню.

Аналіз актуальних досліджень. Вивчаючи німецькі казки про тварин, необхідно звернути увагу на ряд досліджень, які провели Г. В. Давиденко [3], О. Ю. Кириллова [5], В. Я. Пропп [6] у цій галузі. Естетичну функцію казкової фантастики досліджувала В. О. Бахтіна [2], а В. П. Анікін зосередив свою увагу на дослідженні мистецтва психологічного зображення в казках про тварин [1]. Проте, слід звернути увагу на те, що композиційні особливості німецьких казок про тварин ще не були предметом спеціальних досліджень в Україні та за кордоном.

Метою статті є дослідження та висвітлення композиційних особливостей німецьких казок про тварин.

Вклад основного матеріалу. Казка як своєрідний жанр народної творчості здавна посідає важливе місце у фольклорі народів світу. На ній позначився вплив різних історичних епох, починаючи від первісного суспільства і до наших днів. Казці притаманна своєрідна внутрішня установка на вимисел, що органічно пов'язаний з іншою не менш характерною її ознакою – розважальністю. Якщо в легенді, або скажімо, в переказі основним є підкреслення «достовірності» чи «імовірності» того, про що йдеться у творі, то казка завжди розповідає якусь вигадку, яка цікава більш або менш прозорим натяком на якийсь конкретний випадок із життя людей і захоплює своєю алегоричністю. Це усвідомлюється як творцем казки так і слухачем. Проте цей основний принцип художнього методу казки не позбавляє її зв'язку з реальністю. Психологія характерів, ситуації, художні образи казкового епосу в своїй основі завжди історично конкретні, бо вони у специфічній формі відбивають життя, погляди, сподівання певного народу у певний час його історії.

Композиційна структура казки часто характеризується невизначеністю хронотопа та змальовує характерні риси німецького народу того періоду, реалії якого відображені у ній. В жанрі казки сформувалося своєрідне ставлення до дійсності, відтак – особливість часово-просторових зв'язків. Час, вік у казці – поняття умовні. Час відлічується лише дією героя, простір – теж величина умовна. У казці ми не знайдемо детальних описів природи, життя, оточення. Все це фон, на якому відбувається дія, що завжди знаходиться в центрі уваги.

Своєрідності казковому епосу надає повторення подібних епізодів – ретардація, що уповільнює дії персонажа, які поступово гіперболізуються, що навпаки надає казці динамічності. Особлива структура казки як жанру народної творчості виявляється за допомогою традиційних зачинів та кінцівок.

Принципом композиційної побудови текстів німецьких казок, особливо їхньої основної частини, є лінійна організація тексту, елементи якого розташовано у певній послідовності, зумовленій тісними причинно-наслідковими зв'язками між ними. Кожна наступна подія казки є логічним продовженням попередньої, що впливає на ефективність сприйняття ідеї тексту.

Встановлено, що 65% німецьких народних побутових казок мають композиційну схему близьку до структури чарівних казок. Переважна більшість німецьких казок про тварин (до 65%) мають стандартну композиційну схему. Інваріантна структура таких казок складається з чотирьох основних компонентів: 1) початкова ситуація, що фіксує певний негативний факт; 2) презентація протилежних за характеристиками персонажів; 3) ситуація випробування головного героя; 4) за-

кінчення. Головний герой отримує все відповідно до заслуг (досягає бажаного результату). При реалізації цієї структури в конкретному тексті компоненти інформативного мінімуму можуть бути розширені, трансформовані, проте за ними зберігається їхня значущість як опорних епізодів у розвитку сюжету.

Композиція німецької казки про тварин вкладається у схему з чотирьох взаємопов'язаних частин: заголовка, експозиції, основної частини (зав'язки, кульмінації) та фіналу. Інтерпретація тематизуючої функції свідчить, що переважно зустрічаються заголовки, які називають персонажів (30%), казкові атрибути чи об'єкти (27%), або дають характеристику особистим якостям персонажів казок про тварин (23%).

Також для композиції німецьких казок про тварин характерні єдиний початок (анафоризація), триразове повторення певних подій (ретардація) та градація дії – наростання ефекту. Тому починається казка своєрідним зачином – «буттєвою фразою», побудованою на лексичному повторі [4, с. 5–6].

Експозиція, зав'язка відразу привертають увагу читача до неймовірного, незвичного, ексцентрично-ірреального, вводять у фантастичний світ. Але попри всю важливість у казці формульних інгредієнтів, найвизначальнішою є дія. Фабульність – характерна ознака сюжетно-композиційної казкової споруди. Сюжетна основа казок ґрунтується на діях і вчинках персонажів [7, с. 10–12].

Казковий зачин динамічний, а за вступом відразу починається виклад подій. Зачин прокладає чітку межу між нашою повсякденною мовою і казковим оповіданням. У зачині визначаються герої казки, місце і час дії. Зазвичай у німецьких казках про тварин зачин починається словами автора. Проте ми не можемо сказати, що зачин кожної казки має свою установлену конструкцію або починається однаковими словами. Наприклад, у казці «Der Hase und der Fuchs» маємо такий зачин: «*Ein Hase und ein Fuchs machten im Winter eine Reise. Alles war mit Schnee bedeckt. Der Hunger plagte sie sehr*». У іншій казці «Katze und Maus in Gesellschaft» маємо наступний зачин: «*Eine Katze hatte Bekanntschaft mit einer Maus gemacht und ihr soviel von grosser Liebe und Freundschaft vorgesagt, die sie zu ihr trüge, dass die Maus endlich einwilligte, mit ihr zusammen in einem Haus zu wohnen und gemeinschaftliche Wirtschaft zu führen*», або у казці «Der Fuchs und die Katze»: «*Es trug sich zu, dass die Katze in einem Walde dem Herrn Fuchs begegnete, und weil sie dachte er ist gescheint und wohl erfahet, und gilt viel in der Welt, so sprach sie ihm freundlich zu...*» Якщо брати до уваги саме ці казки, ми помітили, що починаючи уже з зачину, ми маємо уявлення про головних героїв казки. Проте існують і інші особливості побудови зачину у німецьких казках про тварин, де головні герої розповіді на початку казки ще не відомі. Наприклад у казці «Der Hase und der Igel», яка починається словами: «*Diese Geschichte hört sich ziemlich lügenhaft an, Jungens, aber wahr ist sie doch, denn mein Großvater, von dem ich sie habe, pflegte immer, wenn er sie behaglich erzählte, dabei zu sagen: «Wahr muss sie doch sein, mein Sohn, anders könnte man sie auch gar nicht erzählen»*». Хоча традиційно величезна кількість німецьких казок може починатися зі слів: «*Es war einmal...*».

Німецькі казки мають і своєрідні кінцівки, які підводять підсумок розвитку казкової дії. Розв'язка часто увиразнюється результативними словами-сигналами. Цікаво, що ці лексичні монади в структурі казки відіграють надзвичайно важливу роль. Вони є фіксуєчими компонентами, що конституують гармонійність композиції. Адже, як ми уже зауважили, зав'язка ідентично маркується такими ж сигнальними знаками. Ці монади, еднаючи обидва субструктурні компоненти (зав'язку і розв'язку) з основною частиною, сигналізують у першому випадку – зав'язування дії, у другому – її завершення [7, с. 14–18].

Традиційно фінал казки символізує справедливість або перемогу добра над злом. Наприклад як у казці «Der Wolf und die sieben jungen Geißlein»: «*Als die Geißlein das sahen, kamen sie eilig herbeigelaufen und riefen laut: «Der Wolf ist tot! Der Wolf ist tot! Und sie fassten einander an den Händen und tanzten mit ihrer Mutter vor Freude um den Brunnen herum*». Хоча в німецькому фольклорі існують і казки, у яких чесний та довірливий герой стає жертвою хитрішого та безжалісного: «*«Ganz aus», hatte die arme Maus schon auf der Zunge. Kaum war es heraus, tat die Katze einen Satz nach ihr, packte sie und schlag sie hinunter. Siehst du, so geht's in der Welt*», як у казці «Katze und Maus in Gesellschaft».

Завершення твору часто ідентичне з початком своєю фіксацією стану сталості існування персонажів. Взагалі стан сталості існування героїв – своєрідний казковий орієнтир позаподійного фабульного каркасу. Це смислово-логічний позказник казкової формульної рами. Кінець сюжету має симетрично іманентний нерозривний зв'язок із зачином. Характерно, що формульний початок, який передає сталість існування у передминулому – своєрідна експозиція до розгортання дії. А в кінці твору фіксується ідентична сталість існування героїв, але уже в майбутньому, і утверджується часова одвічна сутність буття, що вилітається в казковий епілог.

У багатьох казках можна помітити і віршовані частини. Більшість зачинів і кінцівок німецьких казок створено за допомогою вірша, який отримав назву розповідний. Розповідний вірш будується тільки за допомогою рівної кількості наголосів у віршах і нерідко рими; у віршах може бути різна кількість складів. Наприклад у казці «Der Wolf und die sieben jungen Geißlein»:

*«Was rumpelt und pumpelt
In meinem Bauch herum?
Ich meinte, es wären sechs Geißlein,
Doch sind's lauter Wackerstein»* [8].

Широко використовується у казках діалог – розмова між двома або декількома героями. Інколи казки повністю побудовані на діалозі («Der Fuchs und der Birkhahn»). Діалоги казок – живі діалоги. Вони передають природні інтонації мовців: улесливу мову лисиці чи грубу мову вовка. Діалогічна персоналізована мова, доповнена відповідними інтонаціями, а також театралізована дія (а саме вона є найбільш характерною для казок про тварин) в знаній мірі унаочнюють відображення дійсності в казках, надають їм певної динаміки і сценічності, що й робить їх легкими для сприймання. Читаючи, а тим паче слухаючи казку у виконанні майстра-оповідача, ми мимоволі уявляємо за кожним діалогом тих персонажів, які розмовляють, бачимо, як вони рухаються. Складається враження короткої п'єси, котру хороший казкар може розіграти сам. Тому нерідко казки про тварин дуже добре піддаються мультиплікації, екранізації, сценічному втіленню. У лялькових театрах найчастіше використовують саме казки про тварин, оскільки вони мають нескладну сюжетну будову, відзначаються гумором і дотепністю.

У казковому тексті широко використовуються загадки, прислів'я та приказки. Влучні вислови підкреслюють окремі риси характеру героя. Оцінюють певні явища, події. Загадки найчастіше виконують роль випробувань, які доводилось долати персонажеві.

Казки про тварин будуються на елементарному дійстві, що лежить в основі оповіді та представляє собою більш чи менш очікувану кінцівку. Ці найпростіші дії представляють собою явище психологічного порядку, чим і був викликаний

їх реалізм та наближення до людського життя. Так, наприклад, багато казок побудовані на підступній пораді і неочікуваному для партнера, але очікуваним для читача закінченні. Звідси ми бачимо жартівливий характер казок про тварин і необхідність у хитрому та підступному персонажі, наприклад, лисиця, та дурному, обдуреному, яким зазвичай виявляється вовк. («Der Wolf und die sieben jungen Geißlein», «Der Hase und der Fuchs», «Der Fuchs und das Pferd»).

На ґрунті систематизації зібраного матеріалу на початку XIX ст. казки про тварин можна поділити на кумулятивні казки про тварин; чарівні казки про тварин, байки (аполог) та сатиричні казки. В. Пропп розглядав казку, розбиваючи оповідь на синтагми, що прямують одна за одною і створюють єдиний сюжетно-фабульний лінійний ряд. Так розглядаючи кумулятивні казки про тварин він зазначив, що головний композиційний прийом цих казок полягає в багаторазовому повторенні, накопиченні однотипних дій, доки створена таким чином ланка не обривається або ж не розплітається у зворотньому напрямку [6]. Таким чином, особливою рисою кумулятивних казок є повторення одноманітних дій, яке утворює своєрідний ланцюг, який може раптово обірватись, при цьому зберігаючи комічну розв'язку.

Висновок. Досліджуючи композиційні особливості казок про тварин, ми дійшли висновку, що композиційно казка про тварин нескладна, в ній, як правило, осмислюється кілька анекдотичних епізодів. Вивчення композиційних особливостей німецьких казок про тварин показало, що існує два типи цих казок. Одні казки представляють собою дещо завершене, ціле, мають зачин, основну частину та розв'язку, і, як правило, не вступають у поєднання з іншими сюжетами, представляючи собою завершені твори. Проте слід зауважити, що таких казок меншість. Більшість німецьких казок не володіє сюжетною самостійністю, а лише деякою зв'язністю, тяжінням одна до одної, і хоча вони могли б розповідатися самостійно, проте фактично цього ніколи не відбувається.

Література:

1. Аникин В. П. Искусство психологического изображения в сказках о животных / В. П. Аникин // Фольклор как искусство слова. – 1967. – № 2. – С. 36–56.
2. Бахтіна В. О. Эстетическая функция сказочной фантастики. Наблюдения над русской народной сказкой о животных / В. О. Бахтіна. – Саратов: Саратовский университет, 1972. – 52 с.
3. Давиденко Г. В. Німецька народна побутова казка: тематичні, структурно-композиційні та лінгвокультурні характеристики : дис. канд. філ. наук: 10.02.04 / Г. В. Давиденко. – К., 2009. – 19 с.
4. Жук Т. В. Лексичний та синтаксичний повтор в українській народній творчості (на матеріалі українських народних казок) : автореферат дис. канд. філ. наук : спец. 10.02.01 / Т. В. Жук. – К., 2005. – 18 с.
5. Кирилова О. Ю. Языковые особенности современной немецкой литературной сказки / О. Ю. Кирилова. – Новгород, 2005. – 218 с.
6. Пропп В. Я. Исторические корни волшебной сказки / В. Я. Пропп., 1946. – 260 с.
7. Сабат Г. П. Казки Івана Франка як естетико-поетикальна система : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філ. наук : спец. 10.01.06 – теор / Г. П. Сабат. – Київ, 2009. – 25 с.
8. Grimms Märchen – [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.grimmstories.com/language.php?grimm=002&l=de&r=ru>

УДК 81'42:821.111.02

Ю. А. Шталтовна,

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

ПАРАДИГМА СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИХ ПОЛІВ КОНЦЕПТУ «DEMOCRATIZATION» В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Стаття розглядає контекстуальні синонімічні та антонімічні фраземи денотата концепту «DEMOCRATIZATION», аналізує парадигматичні зв'язки між конститuentами лексико-семантичної групи слова DEMOCRATIZATION, які описують його контекстуальне семантичне поле в політичній та загальнофілософській картині буття.

Ключові слова: концепт «DEMOCRATIZATION», англomовна політична картина буття, англomовна філософська картина буття, парадигматичні відношення, синонімічні та антонімічні зв'язки, контекстуальне семантичне поле концепту «DEMOCRATIZATION».

ПАРАДИГМА СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧЕСКИХ ПОЛЕЙ КОНЦЕПТА «DEMOCRATIZATION» В СОВРЕМЕННОМ АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Статья рассматривает контекстуальные синонимические и антонимические фраземы денотата концепта «DEMOCRATIZATION», анализирует парадигматические связи между конститuentами лексико-семантической группы слова DEMOCRATIZATION, которые описывают его контекстуальное семантическое поле в политической и общеполитической картине бытия.

Ключевые слова: концепт «DEMOCRATIZATION», англoязычная политическая картина бытия, англoязычная философская картина бытия, парадигматические отношения, синонимические и антонимические связи, контекстуальное семантическое поле концепта «DEMOCRATIZATION».

THE PARADIGM OF SEMANTIC FIELDS OF «DEMOCRATIZATION» CONCEPT IN MODERN ENGLISH

The article examines the contextual synonyms and antonymic phrases of the «DEMOCRATIZATION» concept, it analyzes the paradigmatic relations between lexical-semantic constituents of the word «DEMOCRATIZATION», describing its contextual semantic field in political and general philosophical picture of life. Having analyzed the synonymic analogy of the «DEMOCRATIZATION» concept, it becomes clear that it has two different spheres of use – political and philosophic, differing in connotations.

Keywords: concept «DEMOCRATIZATION», the English political picture of life, the English philosophical picture being paradigmatic relation, synonyms and antonymic links, contextual semantic field of the concept «DEMOCRATIZATION».

Постановка проблеми. Новостворені лексичні одиниці англійської мови, відображаючи світ об'єктивної дійсності та суб'єктивного відношення до цього світу її носіїв, створюють своєрідну систему. У статті досліджуються лінгвальні засоби репрезентації лінгво-когнітивних параметрів демократизації сучасної англійської мови з метою описати контекстуальне семантичне поле концепту «DEMOCRATIZATION» в політичній та загальнофілософській картині буття.